

Dobro a zlo v buddhismu

přeloženo z anglického originálu Right and Wrong in Buddhism, © 2001 Michael Eido Luetchford

[Toto je přepis jedné z promluv Michaela Eido Luetchforda přednesené v cyklu přednášek pro zájemce o buddhismus v Miami v březnu 2001]

Nečtiň zlo.

Konej mnoho forem dobra.

Přirozeně pročisti svou mysl.

To je učení všech buddhů.

Tato starobylá báseň, původně psaná v jazyce Páli, je citována v úvodu kapitoly „Shoakumakusa – Nečinit zlo“ v Shóbógenzo mistra Dógena.

Buddhismus učí jak žít. Je to velmi složitý úkol, který většině z nás zabere většinu života. Je to nikdy nekončící proces. Ačkoliv si v dětství představujeme svět dospělých jako sebevědomý, sebejistý a vševědoucí, v dospělosti zjišťujeme, že vlastně vůbec nevíme, jak svůj život žít a že stále děláme chyby v tom, co děláme a jak se chováme k ostatním lidem i sami k sobě. Pátráme po tom, jak bychom měli žít a jsme šokováni když zjistíme, že všechna důležitá rozhodnutí v našem životě leží pouze na nás samotných. Nakonec není nikdo, kdo by nám říkal, co máme dělat, jenom my sami. Takže se stále pokoušíme rozhodnout, jak bychom měli jednat.

Ve své snaze najít vhodný způsob správného jednání v rozličných situacích, které nám život přináší, vyvstává jako základní problém definovat to, co je vlastně dobré a co špatné. Samozřejmě, že většina z nás se v dětství (pokud máme štěstí) naučí tomu, co je považováno za dobré a co za špatné a tento morální kodex, který jsme si osvojili, s námi zůstává celý život. V moderním světě ale slábne síla tradičních náboženství a jejich morální pravidla, která udržovala společnost spořádanou a v míru, již více nemohou udržovat chování velkých částí společnosti.

Na jedné straně nám duchovní náboženství dávají pevný soubor morálních pravidel a učí nás tato pravidla dodržovat. Tvrdí také, že pokud nějaké pravidlo porušíme, způsobíme tím hřích. Abychom se znovu očistili poté, co jsme zhřešili, musíme požádat o odpuštění.

Na straně druhé nám vědecký materialismus předkládá soubor pravidel týkajících se fungování světa. Tato pravidla však neobsahují měřítko dobra a zla. Vědci nám sdělí, že svět funguje tak a tak a že se při tom řídí přesným souborem pravidel. Doposud nám ale věda nebyla schopna dát pravidla, jak bychom měli jednat. To je také důvod, proč se někteří lidé domnívají, že věda je nebezpečná nebo dokonce amorální a že vědecký rozvoj není vždy pro společnost přínosem.

Mezi těmito dvěma zcela protikladnými pohledy na svět vám chci povědět o tom, co učí buddhismus. O tom, co vyučoval mistr Dógen o dobru a zlu. Abych nastínil buddhistický přístup k dobru a zlu, chci vám povědět něco o našem kocourovi, kterého máme doma ve Velké Británii. Je to ještě kotě asi pět měsíců staré, ale je velmi zajímavé jej pozorovat jak roste. Celý den je v jednom kole a učí se jak žít. Hraní a práce, čištění se a jídlo, spánek. Všechny tyto činnosti tvoří nepřerušovaný tok v jeho dnech. Když jsme pozorovali jeho reakce na nás, zjistili jsme, že se rozhoduje jak se bude chovat velmi jednoduchým

způsobem. Používá dva způsoby jednání: buď udělá bez váhání přesně to, co chce, nebo reaguje na naše projevy. Když například sedíme za stolem a jíme, chce velmi často vyskočit nahoru, jestli náhodou na stole není něco dobrého. Okamžitě toho ale nechá, pokud vidí v naší tváři přísný výraz nebo slyší hlasité okřiknutí. Zdálo by se, že se naučil, že je špatné skákat na stůl, když jíme.

Ale ve skutečnosti tomu tak není. Pokud s námi například jedí naši přátelé, velmi často jim okamžitě skočí do klína, třebaže to neudělá ani Yoko ani mně.

Takže pokud za stolem sedím já s Yoko zdá se, že se naučil, že je špatné skákat na stůl, když jíme. Vůbec si ale neosvojil obecné pravidlo, že je „špatné skákat na stůl v době jídla“. To proto, že je to kočka. Nevytváří obecná pravidla a neaplikuje tato obecná pravidla v budoucnosti v konkrétních situacích. Rozhoduje se o tom, co udělá právě v okamžiku přítomnosti. A protože každá situace je jiná, rozhoduje se v každé situaci rozdílně v závislosti na tom, co chce právě udělat a jaká je reakce okolí. A takhle pokračuje okamžik za okamžikem v každé situaci.

Můžeme se tedy ptát, zda kočka nějak dokáže vycítit, co je dobré a co špatné. Pokud se podívám na jeho celkové chování, myslím si že dokáže, protože naše kotě i ostatní kočky jsou velmi hodná zvířata. Sami k sobě se chovají velmi pozorně a samozřejmě se tak chovají i ke svému okolí. Očividně mají svůj způsob rozhodování se, co je špatné a co dobré. Jejich způsob rozhodování ale není založen na abstraktním kodexu chování, ale na něčem co oni sami intuitivně cítí v každé situaci a v každém okamžiku. Zdá se, že se v každém okamžiku rozhodují: tohle bych neměl dělat, tohle bych měl udělat, tohle bych neměl dělat.

My lidé jsme daleko komplikovanější než kočky kvůli naší schopnosti myslet – vytvářet abstraktní pravidla a kodexy. Jak dospíváme „učíme se“, jak se máme chovat. V tomto smyslu se ale kočka „neučí“, jak se má chovat, ale pouze se v každém okamžiku rozhoduje jak se chovat.

Buddhistický přístup ke správnému jednání obsahuje jak základ chování kočky, tak základ naší lidské schopnosti vytvářet abstraktní pravidla týkající se dobra a zla. Bere si to nejlepší z obou.

Buddhismus zastává názor, že správné jednání existuje, ale zároveň také tvrdí, že se nemůžeme rozhodnout, co je správné jednání pouhým přemýšlením o tom. Říká, že správné jednání je rozhodnuto právě v okamžiku našeho jednání. Takže rozhodnutí není pouze rozhodnutím naší mysli, ale intuitivním rozhodnutím celé naší bytosti, našeho těla a mysli.

Zní velmi zvláště, když řekneme, že se o tom, jak budeme jednat, rozhodujeme naším tělem. Obvykle si myslíme, že správné a špatné je pouze otázka rozhodnutí naší mysli – nejprve se v mysli rozhodneme, co je dobré a pak to uděláme, nebo naopak se rozhodneme, co je špatné a pak to neuděláme. Mistr Dógen ale v Shóbógenzo říká: *„Ačkoli je obsaženo mnoho forem dobra v dobru jako takovém (v konceptu dobra), nikdy nikde neexistovalo dobro, které by bylo nejprve uskutečněno a pak čekalo na někoho, kdo by jej udělal“*. Mínil tím, že dobro jako koncept je zcela odlišné od správného jednání. Dobro jako koncept je pouze myšlenka, naše představa. A přestože máme soubor jasných a dokonalých pravidel týkajících se dobra a

zla, stále musíme přemýšlet o tom, jak zajistit, abychom skutečně správně jednali. Takže koncept dobra (správného jednání) a správné jednání jsou zcela odlišné problémy.

Hlavní otázkou zůstává, jak zajistíme, aby naše jednání bylo správné. Odpověď, kterou nám buddhismus předkládá, je velmi jednoduchá. Je-li totiž naše rozhodnutí uskutečňováno společně naším tělem a myslí v okamžiku jednání, potom nejlepší cestou jak zajistit správné jednání, je právě cvičení sjednocení těla a mysli v okamžiku přítomnosti. A abychom to dokázali, Mistr Dógen a všichni buddhističtí mistři minulosti nám doporučují cvičit jednoduché cvičení zvané zazen. Zazen je sezení s tělem a myslí jako jedním celkem. Sedíme vzpřímeně na meditačním polštáři bez soustředění se na myšlení nebo naše vjemy. A pokud tohle uděláme, vložíme sami sebe do stavu „správného jednání“. To znamená, že upevníme v našem těle a myslí stav, ve kterém můžeme přirozeně jednat správně.

Mimochodem, slovní spojení „sjednocení (těla a mysli)“ a „uvést na pravou míru, dát do pořádku“ je původní význam sanskritského slova „samadhi“, které je často překládáno jako „koncentrace (soustředění)“. Znamená „dát do pořádku sebe sama“ a týká se cvičení zazen nebo dhyany jak bylo toto cvičení nazýváno v indickém buddhismu.

My ale nejsme kočky. Společnost musí mít pravidla. Potřebujeme nějaká vodítka, která nám říkají jaké chování je správné. Z toho důvodu má buddhismus předpisy. Je jich celkem 16 a jsou rozděleny do třech kategorií. Jsou to: tři útočiště, tři univerzální předpisy a deset základních předpisů.

Tři útočiště jsou:

- útočiště v Buddhovi,
- útočiště v dharmě,
- útočiště v buddhistické obci (sangha).

Tři univerzální předpisy jsou:

1. dodržovat pravidla společnosti,
2. dodržovat morální předpis Universa,
3. pracovat pro spásu všech živých bytostí.

Deset základních předpisů tvoří:

1. nenič život
2. nesmíš krást
3. neměj příliš mnoho tužeb
4. nelži
5. neživ se prodejem alkoholu
6. nediskutuj o chybách buddhistických mnichů a laiků
7. nevychvaluj sebe a nespílej jiným
8. neupírej nikomu buddhistické učení ani další věci, dávej je bez omezení
9. nerozčiluj se
10. neznevažuj tři klenoty

Těchto šestnáct pravidel je buddhistickým etickým kodexem. Pokud se ale pokusíme tato pravidla dodržovat, zjistíme, že je to téměř nemožné. Problém, kterému všichni čelíme, je přeměna našeho porozumění, co je dobré a co špatné, v naše jednání.

V kapitole „Shoaku-makusa“ v Shóbogenzo je následující příběh:

Laický žák zenového mistra Dorina se jej ptá: *Co je ušlechtilým úmyslem buddhadharmy?*

Mistr Dorin odpovídá: *Nečinit zlo, konat mnoho forem dobra.*

Žák: *Jestliže toto je ušlechtilým úmyslem, každé tříleté dítě jej zná a může pojmenovat.*

Mistr Dorin: *Třebaže tříleté dítě může říci co je Pravda, dokonce i já sám, starý osmdesátiletý muž, musím vyvíjet nepřetržitě úsilí ji praktikovat.*

Přestože všichni víme, že bychom měli jednat správně, potřebujeme nějaký způsob, jak to cvičit. Potřebujeme praktický způsob, který funguje v každé situaci, způsob, který je adaptabilní každému specifickému souboru okolností. Odpověď buddhismu na to je cvičení zazen. Cvičit zazen znamená učit se jednat správně, protože v zazen se učíme žít v přítomném okamžiku. Učíme se jednat přirozeně a intuitivně v každé situaci.

Kosmos má svůj morální kodex. Tento kodex není abstraktní. Je součástí Universa jako takového. Část tohoto kodexu již odhalilo vědecké poznání. Například lékařské vědění nám dává vědomí toho, co můžeme dělat a co naopak dělat nesmíme, abychom zůstali zdraví. Můžeme se na to dívat jako na tělesnou morální zásadu.

Část morálního kodexu Universa bylo také odhaleno náboženstvími. Náboženství nás například učí, co bychom měli dělat, abychom si zachovali duševní zdraví.

Buddhismus říká, že morální kodex Universa se objevuje jak v abstraktních, tak ve skutečných životních situacích. Ale ani abstraktní ani skutečné vědomí toho, co je správné, nám nepomůže správně jednat.

Buddhismus říká, že správně jednat znamená být šťastný. Je to jako bychom žili na hřišti a chceme-li zůstat šťastní, měli bychom na hřišti zůstat. A abychom si byli vědomi toho, kde má hřiště našich činů hranice, máme předpisy. Jestliže porušíme předpisy, víme, že jsme zašli za hranice našeho buddhistického hřiště. Zpět ke správnému jednání se můžeme vrátit „uvedením našeho těla a mysli na správnou míru“ - cvičením zazen.

Takže nakonec pokud cvičíme zazen každý den, staneme se lidmi, kteří se nemohou zatoulat mimo hřiště. Staneme se šťastnými.